

wordt betiteld. Peter de Bruijn geeft een gedetailleerd en fascinerend overzicht van de ontstaans- en publicatiegeschiedenis van Achterbergs gedichten waarvoor hij gebruik heeft gemaakt van vele tot nu toe onbekende en uiterst belangrijke documenten. De Bruijns kiest daarbij consequent voor een historisch perspectief. De editor levert de feiten. Hun mogelijke consequenties voor de tekstanalyse moet de lezer zelf trekken. Ook de daarmee samenhangende beslissing de afzonderlijke gedichten slechts van beperkt commentaar te voorzien dat alleen feitelijke toelichtingen geeft, is consequent en juist. Alleen op deze wijze wordt voorkomen dat de gebruiker van de uitgave door de editor in een bepaalde richting wordt gestuurd. De gebruiker wordt nu niet gehinderd door het subjectieve perspectief van de editor op het verstaan van de tekst. Vanzelfsprekend is het te wensen dat er ooit een interpreterend commentaar op de gedichten van Achterberg verschijnt dat gebaseerd is op het materiaal van de historisch-kritische uitgave. Daarbij gaat het echter om een andere type hermeneutisch onderzoek dat duidelijk van de methodiek van de historisch-kritische uitgave gescheiden moet worden. Ongetwijfeld is de teksteditie ook afhankelijk van het interpreterend tekstbegrip van de editor, maar het is een principieel methodisch uitgangspunt, dat in een editie een strikte scheiding moet zijn tussen het materiaal en de interpretatie ervan. Aan dit uitgangspunt voldoet de Achterberg-editie op voorbeeldige wijze. Ook in dit opzicht stelt zij een norm.

Toen in 1959 voor de nieuwe kritische editie van Goethes werken de eis werd gesteld het principe van de 'Ausgabe letzter Hand' los te laten, en Ernst Grumach deze eis had verduidelijkt door een vergelijking van vroege versies van Goethe – vooral uit de 'Sturm und Drang'-periode – met de versies die de 'oude' Goethe in zijn 'Ausgabe letzter Hand' had gepubliceerd, sprak men van een 'aardbeving'. Met de jonge Goethe leerde men een volledig nieuwe auteur kennen, die de 'oude' uiteindelijk toch niet uit de filologische belangstelling heeft kunnen verbannen. Tot op de dag van vandaag heeft de 'aardbeving' een positieve en vruchtbare invloed gehad op de Goethefilologie en ertoe bijgedragen dat een meer dan honderdjarige Goethereceptie afscheid heeft genomen van haar geestelijke vader en het door hem geschapen 'olympisch' zelfbeeld. Een dergelijke aardbeving is ook te wensen voor het toekomstige literatuurwetenschappelijke en kritische onderzoek van Achterbergs werk, want niets lijkt mij meer noodzakelijk dan de door de auteur verborgen breekpunten en verworpen lezingen nauwkeurig te bestuderen in relatie tot het werk als geheel en in relatie tot het dichterschap van Achterberg. Juist door een vergelijking met vroegere versies en in een gedetailleerd onderzoek van de tekstgenese kan een werk ontdekt worden dat nieuwe dimensies laat zien en misschien duidelijker toont welke betekenis het schrijven had voor Achterberg, niet alleen poetologisch, maar ook om fysiek en psychisch te kunnen overleven. Het hiervoor benodigde materiaal is in de editie van Peter de Bruijn op voortreffelijke wijze toegankelijk en bruikbaar gemaakt. Onlangs is de editie terecht bekroond met de Achterbergprijs.

Bodo Plachta

NOOT

¹ Vgl. hiervoor in detail en met treffende voorbeelden het uitstekende artikel van Peter de Bruijn: "Zwischen Biographismus und Biographobie". Die historisch-kritische Ausgabe der Gedichte Gerrit Achterbergs (1905-1962). In: *Produktion und Kontext*. Beiträge der Internationalen Fachtagung der Arbeitsgemeinschaft für germanistische Edition im Constantijn Huygens Instituut, Den Haag, 4. bis 7. März 1998. Hrsg. von H.T.M. van Vliet. Tübingen, 1999. Beihefte zu 'editio'. Bd. 13, p. 307-314.

Louis Paul Boon en de verscheidenheid van de wereld / Ria van den Brandt, Bert Vanheste en Erik Borgman. – Nijmegen : Vantilt, 2001. – 111 p. ill.; ook verschenen als aflevering van het tijdschrift *Boekvaar poef* (jaargang 1 aflevering 2)
ISBN 90-75697-64-3 Prijs: € 13,57

Een communist, een proletarisch schrijver, een socialist, een tedere anarchist, een viezetist en wat allemaal nog meer is Louis Paul Boon in de loop der jaren genoemd. Op de achterflap van de zoveelste herdruk van zijn eersteling *De voorstad groeit* werd hij nog niet zo lang geleden door zijn eigen uitgever getypeerd als 'dé schrijver van het Aalster proletariaat'. Hoeveel

onrecht hem met al die kwalificaties wordt aangedaan, wordt weer eens duidelijk bij lezing van het boek dat eind vorig jaar op initiatief van het Nijmeegse Heyendaal Instituut verscheen en dat laat zien hoe ‘verscheiden’ de wereld van de Vlaamse ex-Nobelprijskandidaat was. Om het wat populairder te zeggen: Boon was niet voor een gat te vangen. Maar als hij één ding niet was, dan is het – ondanks zijn grote maatschappelijke en sociale betrokkenheid – een communistisch, socialistisch of proletarisch schrijver. Wie dat na lezing van zijn oeuvre desalniettemin blijft beweren, heeft – ik ben me ervan bewust dat het nogal aanmatigend klinkt – geen snars van het gelezene begrepen. Wel kan worden gezegd, dat Boon zich in zijn werk bekommert om het wel en wee van onze beschaving en dat daarbij de menselijke existentie in al haar tegenstrijdigheden een van de belangrijkste thema’s vormt.

In de inleiding van *Louis Paul Boon en de verscheidenheid van de wereld* stellen de auteurs terecht dat het werk van Boon niet in één denksysteem te vangen is, dat de auteur de ideologieën voorbij was en dat hij – als je hem dan toch van een predikaat wilt voorzien – een post-ideologisch schrijver was. Maar hoe averechts, hoe verscheurd, hoe tegenstrijdig zijn werk vaak ook is, het getuigt ook van een – haast deterministisch – gebrek aan geloof in vooruitgang en is daarmee uiteindelijk een pleidooi voor het kleine geluk. De mens moet het doen met hier en daar een vierkante meter zon, de glimlach van een kind, de glimp van een mooi meisje...

In *Louis Paul Boon en de verscheidenheid van de wereld* buigen drie wetenschappers met verschillende achtergronden zich respectievelijk over de novelle *Menuet* (1955), de roman *De paradijsvogel* (1958) en over de stukjes die Boon gedurende een kleine twintig jaar (1959-1978) in het Gentse socialistische dagblad *Vooruit* schreef en die bekendheid genieten als de ‘Boontjes’. Ria van den Brandt, filosofe, heeft met de keuze van *Menuet* zonder twijfel het meeste risico genomen. Er is immers in de loop der jaren al heel wat over geschreven en dat doet vermoeden, dat het laatste woord inmiddels wel gesproken zal zijn. Van den Brandt vertrekt in haar bijdrage bij de Tsjechische schrijver Milan Kundera, die respect voor het individu én de wijsheid van de onzekerheid als belangrijkste kenmerken van de Europese roman heeft genoemd. Bij gevolg kan de roman – en dat geldt volgens Van den Brandt zeker voor Boons *Menuet* – worden beschouwd als een poging tot verzet tegen totalitaire waarheden, die de geest van de complexiteit van het bestaan veronachtzamen. De drie hoofdpersonages in het boek van Boon twijfelen immers aan alle normen en waarden, hele en halve waarheden. Zij bekennen zich tot geen enkele ideologie, weigeren zich te engageren en geloven in niets en niemendal. Bij gevolg heeft het leven voor hen geen enkele zin. Juist voor deze soort individuen toont de schrijver – aldus Van den Brandt – veel respect en mededogen. Levenspessimisme en compassie gaan hier hand in hand, zijn volgens haar typerend voor het humanisme van Boon en verlenen de roman een dramatische zeggingskracht. Nieuw is dat allemaal niet, maar het is ongetwijfeld Van den Brandts verdienste dat zij toch enkele verrassende nieuwe invalshoeken weet te vinden en de lezer uiteindelijk achterlaat met een handvol vragen die hem opnieuw – voor de hoeveelste keer? – naar *Menuet* doen grijpen. Is de man wel de vader van het kind? Maakt de vrouw wel een ontwikkeling door (of is de lezer door de man en het meisje op het verkeerde been gezet?) Zijn de personages wel *belemaal* los van de ideologieën? Verzet het boek zich tegen de heersende waarden en normen of heeft het juist een waardenstellend karakter?

Ook in de dert jaar na *Menuet* gepubliceerde roman *De Paradijsvogel* staat, aldus literatuurwetenschapper Bert Vanheste, het failliet van de ideologieën centraal. Vanheste vat de door Boon in dit boek verwoorde visie in drie woorden samen: ‘Alles is leugen’. Geloof, politiek, filosofie en alle menselijke dromen worden in Boons roman afgedaan als vormen van bedrog, die de mens doelbewust creëert in een poging inhoud te geven aan zijn bestaan. Maar tegelijkertijd doet diezelfde mens er – vreemd genoeg – van alles aan om die leugens te ontmaskeren. Het is symptomatisch voor het verscheurde karakter van het menselijk individu. Hij verlangt naar het hogere, schept daartoe een leugen, maar stort vervolgens weer neer, omdat hij niet nalaten kan de leugen te niet te doen, om vervolgens weer een nieuwe leugen te creëren et cetera en uiteindelijk blijft alles dus zoals het was. Het ene bedrog wordt na verloop van tijd slechts ingewisseld voor het andere. Enig geloof in vooruitgang is overal en altijd zoek en daarmee is de visie genoemd, die de kern vormt in alle lezingen welke Vanheste in zijn zeer gedegen artikel de revue laat passeren: *De paradijsvogel* als labyrintische, doemexistentialistische, kritisch-escapistische en aver-

echts-religieuze roman. Al deze lezingen te samen laten niet alleen zien hoe verscheiden de wereld van Boon is geweest, maar ook hoe verscheiden de wereld van de lezers is.

De meest controversiële bijdrage aan de bundel *Louis Paul Boon en de verscheidenheid van de wereld* is zonder twijfel die van de theoloog Erik Borgman. Hij durft het aan Boons werk, onder de titel 'Het meesterwerk in kipkap als de bijbel voor onze tijd', religieus geïnspireerd te noemen, waarbij hij wel een erg ruime invulling aan het begrip religieus geeft. Volgens Borgman wijst het op het paradoxale gedrag van de schrijver die enerzijds een visie op de werkelijkheid poneert, waaraan hij zekerheid en gezag ontleent (in een poging de onzekerheid en grondeloosheid van het bestaan te niet te doen) en die anderzijds steeds weer de vraag oproept hoe wij om dienen te gaan met de onzekerheden en de grondeloosheid van het kwetsbare menselijke leven. Hoewel Borgman – terecht – absoluut geen geloof hecht aan de wel eens geponeerde opvatting dat de Boontjes een roman fleuve vormen – hij heeft het over een rommelige verzameling beelden en een in hoge mate ordeloze verzameling 'stukjes' – is hij er wel van overtuigd dat de Boontjes uiteindelijk pogingen zijn tot het redden van wat schoonheid en menselijkheid, van wat redelijkheid en wat menselijk gevoel. In het schrijven, in de verwoording van die hopeloosheid ligt – het klinkt paradoxaal – aldus Borgman de hoop besloten. Schrijven is in die optiek zin geven aan het bestaan. Borgman noemt dit religieus. Daar is op zich niets tegen, maar het gebruik van de term kan wel verwarring scheppen.

Alliedrie de opstellen in *Louis Paul Boon en de verscheidenheid van de wereld* zijn met liefde voor het werk van de auteur Boon geschreven, de filosoof en de theoloog doen wat dat betreft niet onder voor de literatuurwetenschapper. Als geheel levert de bundel nog maar eens het bewijs, dat Boons werk zich uitstekend leent voor verschillende benaderingswijzen, en laat bovendien zien dat het laatste woord over dat werk nog lang niet is gesproken. Daarbij is het verheugend, dat ook andere dan literatuurwetenschappers zich in de discussies mengen. Dat werkt niet alleen verfrissend, maar ook stimulerend. En het verdient mijns inziens zeker navolging.

Jos Muyres

De verstoorde lezer : over de onbegrijpelijke poëzie van Lucebert / Thomas Vaessens. - Nijmegen : Vantilt, cop. 2001. - 63 p. ; 22 cm
ISBN 90-75697-52-X Prijz: € 12,50

Thomas Vaessens, docent moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht, doet in *De verstoorde lezer* een voorstel om de poëzie van Lucebert anders te lezen dan tot nu toe hoofdzakelijk gebeurd is. Het heeft namelijk geen zin, zo luidt zijn centrale stelling, in dit oeuvre op zoek te gaan naar inhoudelijke coherentie. Dat is al te vaak gedaan, zowel door critici als door essayisten en academici, en de resultaten bevredigen niet, meent hij. Een dergelijke leeswijze gaat namelijk niet alleen uit van de tekst als coherent geheel, maar ook van de *Forum*iaanse schrijver als een persoonlijkheid uit één stuk. Dit hardnekkige, modernistische mensbeeld is niet alleen onbevredigend als uitgangspunt om de ontregelende Lucebert te lezen; het leidt tot op de dag van vandaag tot onvruchtbare lezingen van allerlei dichterlijke oeuvres die daar niet aan beantwoorden. Vaessens wijst in dit verband op het werk van dichters als Lucas Hüsken, Peter Verhelst, Tonnus Oosterhoff, Marc Kregting en F. van Dixhoorn, waarvan de kritiek tot nu toe, vanwege de daarbij opgezette modernistische leesbril, nog onvoldoende de specifieke kwaliteiten zou zien. Het is duidelijk dat dit essay niet alleen een leeswijze verdedigt, maar in één moeite door een generatie postmoderne dichters.

In de beklagdenbank zitten bij Vaessens Jessurun d'Oliveira en Cornets de Groot broederlijk tussen Aafjes en Morriën aan de ene en Anja de Feijter en Jan Oegema aan de andere kant; *bien étonnés* waarschijnlijk. Wie duidelijk niet in deze beklagdenbank hoeven, zijn Rodenko en Oversteegen: die hebben allebei bewust afgezien van de door Vaessens aan de kaak gestelde leeswijze, Oversteegen met name in zijn *Anastasio en de schaal van Richter* (1986).

De kwaliteiten van Vaessens' essay liggen niet zozeer in de analyse van wat er mogelijk is misgegaan bij de lectuur en interpretatie van Lucebert, maar in de voorstellen die de auteur doet om Lucebert anders te lezen. Het mag zeker nog geen alomvattend voorstel heten.